

1. Rusznák Rezső és a Concha-recepció

Joggal állítható, hogy a Horthy-rendszer két világháború közötti időszakának egyik legrelevánsabb szakmai munkája Concha államelméleti tudományos tevékenységének recepciója szempontjából Rusznák Rezsőtől származik. Az 1928-ban megjelent írás az európai kormányformák, állammodellek részletes elemzésére tesz kísérletet.¹ Vizsgálatának fókuszpontja a parlamentarizmus válsághelyzete a kormányzati típusok funkciója, valamint a totalitárius államrendszerek törekvései szempontjából. A mű szakmai lektorálását Concha, valamint Illés József jogászprofesszor, a történelmi jogtudományok pozitívista irányzatának kiemelkedő hazai kutatója végezte.² Mindezeket összevetve, Rusznák művét különösen érdemes vizsgálni a Concha-recepció feltárásának árnyalása és bővítése érdekében.

Rusznák írásának gondolati kiindulópontja a platonikus és arisztotelianus állambölcselet alapéziseinek rendszere. Összehasonlítja a görög antikvitás politikai filozófiájának két legjelentősebb rendszerező irányzatát a kormányformák tipizálása szempontjából. Arisztotelész kvalitatív és kvantitatív megkülönböztető módszerére hivatkozik, melynek helytállóságát Concha is megerősíti alkotmánytanában.³ Ez is bizonyítja azt a korábbi megállapítást, hogy Concha államelméleti vizsgálódásainak módszertani alapvetésében az arisztotelészi államtanra hagyatkozik. Így nem véletlen az egyezés fő művének címe és Arisztotelész történelmi korokon keresztül meghatározó politikai filozófiai munkája címe között (lásd Arisztotelész: *Politika*), ahogy ezt Rusznák is említi. Erre a dialektikus hatásra mint egyfajta szintézisre tekinthetünk. A kormányformaelemzéseken keresztül alapozza meg Rusznák – mondhatni, Concha segítségével – a szuverenitás fogalmi jellegét, felvezetve a többoldalú predikátum legjelentősebb újkori képviselőjének, Bodin-nek a szuverenitásra vonatkozó alapvetését. Érzékelteti a különbséget az arisztotelianus és a Bodin-féle szuverenitáselmélet között, nevezetesen azt az eltérést, amely révén a Bodin-féle fogalom jelentős előrelépés az arisztotelianus kategóriához képest azzal, hogy különbséget tesz államforma és kormányforma között. Itt szintén Conchára hivatkozik, aki a szuverenitás fogalmi jellegének extenzióját mint a szuverén korlátlan hatalmi jogosultságainak összességét, Bodin elmélete mentén, a *Politika* I. kötetében a „szuverenitás felelőtlensége” cím alatt magyarázza.⁴ Említi Rousseau és Montesquieu ezeken a területeken végzett összehasonlításait is. Ebben a komparatív relációban a Rousseau-féle népszuverenitás-elmélet kerül előtérbe. A népszuverenitás, mint a Rousseau által kizárólag elfogadhatónak tartott szuverenitási jellegre alapozott államformatípus, a közvetlen demokráciát jelenti esetében. Montesquieu elméletében sajátos módon érvényesülő tartalmi elemként jelenik meg egyfajta teoretikai visszakanyarodás az arisztotelészi tipológiához a helyes és helytelen államformák összehasonlítása terén.⁵

Kiemelésre érdemes továbbá, hogy államelméleti terminológiájában Rusznák az „államhatalom” fogalmának meghatározásakor azokra a pszichés eredetű társas kapcsolódási pontokra hivatkozik az állam életében, amelyek

Vasas Tamás

Concha Győző munkásságának recepciója az 1918 és 1945 közötti korszakban

a *Politikában* megfeleltethetők Concha organikus államelméleti megállapításainak. Az állami hatalomra úgy tekint annak keletkezése során, mint az állam egysége által táplált és benne működő szociológiai-lélektani kapcsolatra. Olyan valóság ez, ami az államnak a közösségi, azaz társadalmi csoportként feltűnő transzformatív alternatíváját tünteti fel. Ennek a formációnak az egyénnel való kapcsolata pszichés dimenziójává válik azzal, hogy az individuum a közegétől nem elszigetelten kívánja fenntartani egzisztenciáját. Boldogságra való törekvésének egyik lényegi eleme, hogy akarja azt, amit a kollektíva, de nem valamiféle politikai szolidaritás eredményeként, hanem azért, mert saját érvényesüléséhez ténylegesen szüksége van rá. Tulajdonképpen ezt a megnyilvánulást nevezi Concha az „összesség lelki tüneményeinek”, mely egy organikus jellegű államelméleti hipotézist eredményez.

Rusznák művének fontos és kiemelendő része a kormányzás céljáról, annak tételes, lényegi funkciójáról, államelméleti szempontból vizsgált rendeltetéséről kifejtett elmélkedése. Ez, Concha általános államcélal összefüggő tézisrendszerével, valamint a kormányzással való kapcsolatában kimutatott közigazgatási funkcióelméletével együtt mélyreható és segítő olvasatot ad ahhoz az egyedi szempontrendszerhez, amelyen keresztül a két világháború közötti jogirodalom értelmezte Concha elméletét az állam személyiségi mivoltáról. Az állameszmének célok formájában való értelmezése, valamint feladatokon keresztüli megvalósítása, az állam ideájának pragmatikus módon való implementálását jelenti a reális, hétköznapi politikai életben. Concha gondolkodásában ez egészen a hegeli államideál körülírásának és felhasználásának az alapjaihoz vezethető vissza, ebből az aspektusból is említésre méltó citátum Rusznák művében. A szerző az állam akarati elhatározásának működésbe lépését, empirikus akciórendszerét látja a kormányzás tényében megjelenni. Concha értelmezése szerint ez az államelvek valós állami életbe való átültetését jelenti. Ez a processzus képezi az állameszme megvalósulásának gyakorlati folyamatok szerinti fázislépéseiben az egyik legjelentősebb mozzanatot. Kérdéses, hogy egy politikai közösség mint egész akarata és cselekvése, milyen módon tekinthető Concha gondolkodásában az állam igazgatási tevékenységéhez kapcsolódó akarati megnyilvánulásnak. Lényeges gondolkodási törekvés Concha részéről az a pozitívista megközelítési mód, amely észjogi alapra helyezi az állam voluntarista arcukat. A végrehajtás mint az állam lépéseinek,

cselekvő viszonyainak megvalósulása, egyben a jog realizálódása is, melynek alaki letéteményese az explicit jogi norma. E pozitivistá koncepciónak a gyökerei szintén a hegeli állambölcsülethez nyúlnak vissza. Hegel jogfilozófiájának esszenciájában a polgári államot és annak társadalmát véli felfedezni, mint erkölcsi immanenciával rendelkező egészet egy folyamatalapú struktúra eredményeként kibontakozó fenomenben, amely szuverén etikai egzisztenciával rendelkezik.⁶ A megállapítás egyfajta tömör reflexióját találhatjuk Rusznák erre vonatkozó kijelentéseiben, kiegészülve azzal a jelentős, Conchától származó hatással, hogy az állam igazgatási tevékenységét, mint az állam akarati elhatározásból kiinduló kormányzati működését, egyaránt kiterjeszti a funkciókra és az igazgatás alanyaira is. Mind Concha, mind Rusznák műveinek fogalmazásmódjában érdemes kiemelni a meghatározás sajátosságait. Külön csoportosulásként kell tekinteni e szerint az alanyok viszonylatában az igazgatást végző és az igazgatás által érintett személyekre, az igazgatás címzettjeire, azaz az állami cselekvés révén érintett polgárok közösségére, még akkor is, ha ez a szemantikai elválasztás egyértelműen nem vezethető le a vizsgált forrásokból.⁷ A mű olvasásakor a szövegben található hivatkozások során Carl Schmitt (1888–1985) klasszikus, egyben erősen ellentmondásos politikai államértelmezésével is találkozunk.⁸ Itt a jog nemcsak norma szintjén létező parancsként, hanem állami erővel bíró, az állam politikai életét is befolyásoló instanciaként kerül elismerésre. Schmitt elméletének veszélyessége nem kérdéses abból az aspektusból, hogy az államot alkotó és működtető mechanizmusrendszerben a politikának a jog ellenében való előtérbe helyezése milyen feltűnő látenciával készíti elő a totális állam elméleti konstrukcióját, legalábbis a joguralomtól való mentesség sajnálatosan hangsúlyos érvényesülése esetén. A jog és állam kapcsolati rendszerében inkább igazat kell adnunk annak a hivatkozásnak Rusznák részéről, amelyet Otlík László (1895–1945) okfejtésében tekint említésre méltónak.⁹ Otlík a jogra az államot alkotó társadalom legerősebb, „legfőlényesebb” hatalmaként tekint, ezzel Otlík szerint egyfajta szuverenitási definíciót is szolgáltat a hatalom eredetét illetően. Szellemi produktumában különösen említésre méltó az a tény, hogy Otlík a politikatudomány terminológiai hálózatának dogmatikai rendszerezését a társadalom fogalmi egységének a tartalmi értelmezésére alapozta,¹⁰ mely szemlélet és módszer utat nyit egy társadalom-központú államértelmezés irányába. Ez a megközelítés nem áll távol Concha gondolatától sem az állam alapjainak meghatározásában. Igazolja ezt, hogy a *Politika* alkotmánytani kötetében az „ország-lás” jelenségének társadalmi elemzésével indítja téziszrendszerét. Rusznák Otlík említése után Conchának azon prediktív jogkonceptióját emeli ki a *Politikából*, amely a jogot nem konstruáló tényezőként, hanem rendezőelvként határozza meg a maga etikai, közgazdasági és teleológiai sajátosságaival együtt.¹¹ Az alkotmány- és a kormányforma megkülönböztetése során Concha az alkotmányt konstans jellegű relációként interpretálja az általa keletkeztetett összetevők hálózatában. A kormányformát az állam dinamikus jellegű működési karaktereként, kapcsolati ele-

mekből fakadó aktivitásként definiálja. Úgy értelmezhető, hogy Rusznák a különböző kormányzati formák tipológiai heterogenitása által létesített igazgatási szervezetrendszerben, valamint egyes elemeinek közvetlen kapcsolatainak alapuló viszonyrendszerében látja a jogot permanens működést eredményező rendezőelvként érvényesülni. Az állam szociológiai és erkölcsi valósága a dinamikus tényezőkben valósít meg lényegi jelentőségű közreműködést mint autonóm-individuális, valamint ugyanúgy közösségi-politikai tényszerűséggel rendelkező entitás. Rusznák művében az alkotmány, a hatalom, a jog és az erkölcs viszonyrendszerével összefüggő vizsgálódások között – a kormány- és államforma elhatárolásának mint egyedi szempontnak a folyamatos szem előtt tartásával – a különböző nemzetközi példák lajstromában leginkább az angol alkotmányosság és jogrendszer értelmezése érdemel kiemelt figyelmet, amennyiben továbbra is a Concha-recepció vizsgálati igénye szerint szemléljük a szöveget. Concha az angol állam jogi jellegének megszületését a morális típusú igények és a jogi-normatív elvárások érvényesülésének a szimmetriájában látja, melynek csúcspontja a törvényhozó hatalmi szerv működésében mutatkozik meg. Ezzel összefüggésben tekinti az angol alkotmány sajátosságának Rusznák azt, hogy az angol alkotmány nem a polgárok alapjogainak nevesítésében érvényesíti az említett morális követelményt, hanem az igazságszolgáltatási rendszer társadalmi életben való jelenléte révén biztosítja a polgárok számára az egyéni szintű jogérvényesítés igen fejlett rendszeréhez való hozzáférést. Ezt nevezi Concha a különböző bírósági eljárási formákon keresztül megvalósuló „egyedi védekezési jog formuláinak.”¹² A Concha-recepció forrásgazdagságának elismerése mellett fontos kiemelnünk az angol alkotmányosság és parlamentarizmus vizsgálatának jelentősége szempontjából, hogy az életművet ezen a téren a *Politikán* túl számos részletes tanulmány alkotja még.¹³ Visszatérve a polgári jogok érvényesülésére és Otlík tézisére, miszerint a jog a társadalom legmagasabb szintű hatalmi érvényesülése önnön államalkotó tényezői mivoltából eredően. Rusznák – feltehetően szintén Concha társadalomelemző és társadalomközpontú állam-tana nyomán – az emberi közösségekben uralkodó részegész alapú társas, lelki-pszichés viszonyokat, az egyének által létrehozott csoportosulások működtette dialektikus, államot kreáló és formáló hatásrendszert a különböző kormányformák létesülésének végkimenetele, eredménye szempontjából is jelentős tényezőnek tartja. Minél inkább pozicionálja magát egy meghatározott társadalmi réteg és a közéleti érvényesülés és önkifejezés útjára lép – ha úgy mond szerepet vállal magára az állam Concha értelmezése szerinti személyiség-mivoltában –, annál inkább válik „megteremtetté” egy bizonyos kormányzati forma politikai létalapja. Ennek része a parlament és a parlamenti kormányzás politikai erőviszonyainak az arányos megoszlása is. A jogállami keretek között létrejövő parlamenti törvényalkotás politikai szintű tagozódása tükrözi egy társadalom politikai tagozódását,¹⁴ ettől képviselői szerv a parlament, és részben ettől nyeri el a társadalmi értelemben vett igazolhatóságát. Különlegesség ezek fényében, hogy Rusznák szerint a parlamentáris kormányzati forma leg-

inkább hasznosítható meghatározása Conchától származik, miszerint amilyen mértékben hibáktól mentes ez a kormányzati típus, éppen annyira finom és sérülékeny konstrukció, a jogi és morális elemek hibrid módon való jelenlétéből eredően.¹⁵

2. Szűcs Jenő méltatása

Szűcs Jenő tollából a *Miskolci Jogászélet* hasábjain 1926-ban jelent meg Concha nyolcvanadik születésnapja alkalmából egy, a professzor érdemeit összefoglaló laudáció,¹⁶ amely a recepciókutatás szempontjából betekintést enged a tudós munkásságába, egyúttal közelebb kerülünk személyiségéhez és oktatói karakteréhez. Az alkotmánytan tudományának művelőjeként méltatja, a hazai közigazgatási jogászok mestereként, az államelmélet, államtudomány területén sok neves magyar szerző egykori mentoraként említi. Az ünnepi köszöntő lényegi megállapításai azt jelzik, hogy saját korában Conchát alapvetően a közjogtudományok meghatározó művelőjeként tartották számon és sem a *Politikának*, sem más jelentős írásának az értelmezése még nem haladta meg az alkotmány- és közigazgatási jogtudomány szempontrendszerét. Az államelméleti, politikai filozófiai, jogbölcseleti alapú Concha-értelmezés sem a monarchia korában, sem a Horthy-korban nem kezdett el olyan részletességgel kibontakozni, amelylyel később, példának okáért a szocialista jogi normativizmus időszakában megindult. Napjainkban, amikor Concha konzervatív irányultságú állambölcseletét vagy éppen az organikus állameszmére vonatkozó tanait feltérképezni szándékozó jelentős kutatások folynak,¹⁷ a tudományos vizsgálódások szorgalmazzák a közjogtudományi munkásságán túlmenő módon ismertetni szemléletmódját, eszmerendszerét.

Laudációjában Szűcs kitér Concha tanítói, oktatói habitusára is, így egyik legfőbb tanári erényeként említi a hallgatók önálló gondolkodásra való eredményes buzdításait. Meggyőződése és egyetemi tevékenységének alapelve, hogy az önálló, eredeti, kritikus irányultságú tudományos látásmód nem elégedhet meg a különböző korok diktálta trendek pusztá imitációjával és értékelés nélküli átvételével. A monarchia-kori recepcióban, de főként Deák Albertnek az *Erdélyi Múzeum* folyóiratban megjelent tanulmányában látható,¹⁸ hogy milyen fontos érdemnek tekinti a hazai szakirodalom Concha munkásságában az eredetiség és a hazai jogi, jogfejlődési, államtani, közigazgatási viszonyok szüntelen szem előtt tartását. Concha olyan tudósként állt kora szakmai közéletének hazai ismerői előtt, aki mélyrehatóan, tudományos igényességgel, nemzetközi szinten művelte a jog- és államtudományok széles körét. Meghatározó jelentőségű e téren az 1884-ben megjelent *Újkori alkotmányok* című munkája, amelyben az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos berendezkedését tanulmányozza. Concha a magyar jogi, állami és politikai viszonyokat szem előtt tartó komparatistikai módszereket alkalmazva vizsgálódott. Tényként állítja Szűcs, hogy a germán jogrendszer alapjaiból táplálkozó jogi műveltsége ellenére Concha érdeklődése nem

korlátozódott a német tudományos eredmények vizsgálatára. Gondolkodásmódjában megőrizte és érvényesítette a hazai jellegzetességek, egyediségek önálló értékeit és ezek sajátos rendszerét. Azt azonban mindenképpen a túlzott rajongás okozta aránytalanul patetikus hangvételnek kell tekintenünk, hogy Szűcs szerint nehéz Conchán kívül olyan hazai jogtudóst találni, akit jelentősen nem befolyásolt volna a német tudományos hatásrendszer. Itt érdemes – a teljesség igénye nélkül – Pulszky Ágostra, Pikler Gyulára, Piszatory Móra, Somló Bódogra, Moór Gyulára, Horváth Barnára gondolni, akiknek jogi alpműveltségére jelentős hatással volt a német jogtudomány. Tudományos tevékenységük, intellektuális kisugárzásuk nemzetközi forrásokból ered, ugyanakkor szem előtt tartják a sajátos hazai viszonyokat és ezek ismeretében hasznosítják tudásukat, nem erőltetve a külföldi (olykor divatos) irányzatokat. A köszöntő egyik fontos része Concha tudományos és gyakorló politikusi tevékenységére történő hivatkozás. Ez az általános közigazgatási reformelméleti kidolgozásával áll kapcsolatban, a közigazgatási bíráskodási rendszer létrehozásának és szervezeti felállításának sürgetésével együtt. Ahogy Szűcs fogalmaz, Concha tudósként egyenesen „agitált” e kérdések fontossága mellett. Későbbi jogirodalmunkban és közjogpolitikánkban láthatjuk, hogy az utókor igazolja őt a tekintetben, hogy az említett reformok a hazai jogrendszer formálódásának meghatározó részét kell, hogy képezzék.

Szűcs két, külön kiemelt területen méltatja Concha eredetiségét. Az egyik az autentikus államtani szempontrendszer, melyben Concha a köz és az egyén viszonyának felépülését, kapcsolati mivoltát értelmezi. Ebbe beletartozik Concha alapvetően hegelianus gyökerekből táplálkozó állami személyiségi¹⁹ és állami cselekvési elmélete. Levezeti, hogy az állami akarat mint idea, az állam szellemében megszülető elgondolásnak is tekinthető, és hogyan válik ez realitássá az állam intéző-cselekvő karakterében, ami pedig nem más, mint maga a közigazgatás. A másik szempont, melyben Szűcs kiemeli Concha munkásságának egyediségét, a Concha által sürgetett közigazgatási reformrendszer szakmai kidolgozása. Szűcs úgy fogalmaz, „bennünket, közigazgatási jogászokat ez az elmélete érdek legjobban”.²⁰ Kimerítően ismerteti azt a részben szakmai, részben politikai vitát, amely főként az önkormányzatok igazgatási autonómiájával kapcsolatban hatja át a reform tanulmányait. Szűcs álláspontja szerint a magyar közjogi rendszernek negyven éve megoldatlan problémájáról van szó, amely több korban is ki volt téve a helyes kezelést hátráltató tényezőknek. Ezek között a legjelentősebb az, hogy a regnáló kormányok folyamatosan aktuális pártpolitikai kérdéseknek rendelték alá az alapvetően szakmai hozzáértést igénylő közügyi dilemmákat. A közigazgatás elméletéhez kötődően Concha további érdemként emeli ki Szűcs, hogy nem politikai elköteleződéssel, nem valamely politikai párt irányvonalait követő módon, hanem kizárólag a személyes kvalitásai révén garantált szakmai tárgyilagossággal, alaposággal és pontossággal alakította ki téziseit.²¹ Hivatkozik arra az 1914-ben megtartott Jogászegyleti Gyűlésre, mely Concha elnöklése alatt szintén erről a kérdéstről érkezett. Szűcs úgy véli, hogy

a meghatározó hazai politikai irányzatok és csoportosulások, bár mindegyik a magyar alkotmányos értékek megőrzését és védelmét tekintette kiindulópontnak, de mindig két különböző szakmai megoldást elfogadva versengett egymással a közigazgatási reformügyet illetően. Az egyik az önkormányzati rendszert, a másik a bírósági úton való érdekvédelmet tekintette elsődleges jelentőségűnek. Concha nem kötelezte el magát egyik irány mellett sem. Álláspontja sokkal egyedibb, tudományos szempontokat érvényesítő jellegű, szemben az említett pártoknak a témához való politikai alapú viszonyulásával. Szűcs, a nem lezárt vita kapcsán Concha tudományos rendszerező tevékenységét emeli ki, és méltatja érdemeit az önkormányzat és az önkormányzatiság fogalmának tisztázásában. A politikai filozófiai értelemben republikánus alapeszmének tekintendő önkormányzatisági alapelv fontos egy modern közigazgatási reform elméleti kidolgozásában. A kérdés inkább az, hogy Concha valóban olyan professzionális fogalmi alapossággal határozta-e meg az önkormányzat közjogi lényegiségét, ahogy azt Szűcs állítja. Ezen a ponton utal a Stein- és Gneist-féle közjogi szakirodalomra,²² amely Európában elsőként emelte ki az önkormányzati elv gyakorlati jelentőségét, potenciális jellegét. Az önkormányzat az állami szuverenitás egyik lényegi megvalósító, egyben akarati képességgel is rendelkező alanyává válhat az államnak mint nemzeti elem, a nemzetnek a kormányzásban való részvétele, érvényesülése révén. Szűcs e gondolatmenet hazai viszonylatok szerinti átültetését látja Concha tudományos tevékenységében megvalósulni. Az elmélet lényeges eleme az önkormányzat és az állam közötti ellentétes politikai erőhatásokat feltételező gondolati irány elvetése. A helytelen szembeállítás figyelmen kívül hagyja azt a tény, hogy az önkormányzati igazgatás része az állami igazgatásnak. Amennyire evidenciának tűnik ez ma számunkra, és mondhatni, triviális jelenségként hat, hogy egy szerző 1926-ban verifikálni törekszik ezt a viszonyrendszert, annál tényyszerűbb, hogy a kései 19. századi, valamint a korai 20. századi jog- és államtudományi szakirodalomban ez valóban nem volt eldöntött kérdés. Concha mutat rá arra a helyzetre, hogy amint egy ügyet nem magánúton intézett ügyként kezelünk, lényegében állami igazgatási üggyé válik, marad az akár önkormányzati, akár állami illetékességi körben, a fő különbség az intézés módjában van. Szűcs e gondolatiság mentén véli Concha tanait és Grünwald Béla (1839–1891) egyik elméletére irányuló cáfolatát is helyesnek. Grünwald szerint a közügyek természetüknél fogva csak állami szintű igazgatási ügyek lehetnek, ezért indokolt az önkormányzatok hatáskörét elvonni az állami szintű igazgatás javára.²³ Ezzel szemben érvel Concha, mikor azt állítja, hogy az önkormányzat és a közigazgatás nem természetüknél fogva eltérő rendszerek. Az önkormányzat az állami igazgatás része, az attól való elválasztása és annak való alárendelése sem indokolt. Ezt a közjogi szempontból jelentős következtetést az ismertett 1926-os laudáció szerzője fontos érdemnek tartja Concha munkásságában, mely a recepció, a Concha-féle államtan befogadása szempontjából relevanciával bír.

3. Ereky István és Weis István

Ereky István Conchának az elszórtan, különböző közlőhelyeken megjelent szakcikkeit, tanulmányait, recenzióit és egyéb publicisztikáit egységbe foglaló, a *Hatvan év tudományos mozgalmi között* elnevezésű gyűjteményét részletesen ismerteti 1929-ben.²⁴ Az írások között Ereky kiemelkedő jelentőségűnek tekinti Concha közigazgatási enquete-ről szóló tanulmányát, mely a hozzártatózó 1881. évi magyar közigazgatási reformtervezet szintjén, megfogalmazása szerint, már csak a történelmi emlékezet szempontjából bír jelentőséggel. Ugyanakkor nem vesztett tudományos időszerűségéből az az elméleti jellegű dolgozat, melyet hozzákapcsolódóan Concha az angol és a magyar jogalkotói rendszer összehasonlítása céljából készített. Hasonló jelentőségűnek tekinti Ereky a közigazgatási bíráskodásra vonatkozó gondolatmenetet is tartalmazó szakcikket, melynek elméleti megállapításai a mai napig időtállóak a közigazgatási intézkedésekkel szembeni egyéni igényérvényesítés jogterületén.

Concha 1933-as halálát követően számos nekrológ méltó hangnemben, több esetben tudományos életútját átfogó szemlével és bemutató ismertetéssel adózik emlékének. Ezek között értékes írások Kolosváry Bálintnak (1875–1954) a *Napkelet* folyóiratban,²⁵ Zsedényi Bélának (1894–1955) a *Miskolci Jogászéletben*,²⁶ Egyed Istvánnak (1886–1966) a *Jogállamban*,²⁷ Ruber Józsefnek (1890–?) a *Társadalomtudományban*²⁸ megjelent búcsúztató sorai.

Az 1939 és 1945 közötti Concha-recepció szempontjából az egyik legkiemelkedőbb szakmai alkotás Weis István (1889–1973) *Államformák – kormányformák* című műve.²⁹ Weis államelemzésének kiindulópontja Concha államfogalmának akarati komponense, amely képessé teszi az államot saját akarátának meghatározására, célként való értelmezésére. Szuverenitásnak az ezen elméleti önmeghatározása feletti állami uralmat nevezi, amely magába foglalja az idegen államokkal szembeni önállóságát. Megvizsgálva több angol, német és francia útkeresési irányvonalat, Weis az állam általános fogalmának megalkotása során Concha álláspontját fogadja el. Hivatkozik annak az „országglás” jelenségével való összefüggésére, miszerint az állam nem más, mint az egyetemes emberi eszme megvalósítására irányuló nemzeti törekvés. Weis helyes meglátása szerint a tantétel tagadhatatlan erőssége annak kompakt mivolta, az a sajátosága, hogy egységesen tartalmazza az államra vonatkozó szükséges etikai és hatalmi igények szerinti szempontokat. Az összegzésben a klasszikus Jellinek-féle államfogalom háromtényező ismérvei találhatóak meg, amelyben Concha a főhatalmat az állam öntudatával azonosítja. Külön érdeme Weis művének, hogy az értelmezés terén tovább finomítja a kulcsfontosságú fogalmakat, valamint Concha államtanában említett egészen egyedi funkciókat. Így részletesen foglalkozik a nemzetre, az emberi eszmére és az állami öntudatra vonatkozó elgondolásainak tisztázásával. Reflektál azokra a kritikákra, amelyek a személyiségelmélet miatt érték Conchát állambölcseletében. Az elmélet igazolhatóságát annak felismerésében látja, hogy minden történelmi államalakzatban és azok akár önkényes vezetői

szemléletében is találkozunk az államnak egyfajta kötelezettségérzettel járó „rendeltetésstudatával”, írja Weis. Az államforma fogalmi tisztázásakor Krisztics Sándor (1890–1966) jogtudós alapdefiníciójára épít, aki saját *Politika* című művét mesterének, Conchának ajánlotta.³⁰ Krisztics számára az államforma nem más, mint az állam szuverenitásának alanyai szempontjából az államban rejlő hatalmi törekvések összességének az alaki megjelenése. Ezt véleménye szerint Concha azzal pontosítja, hogy az alanyi tényezőket az általános államcélhoz való viszonyulásuk szerint egzakt módon kategorizálja. Weis ezzel összefüggésben fejt ki Concha a demokrácia elvi támadhatatlanságának okait részletező tételét. Az állami akarat főszerveinek mint hatalmi alkotórészeknek az ér-

tékelése kerül előtérbe az alkotmány fogalmának meghatározása során. A korlátozott állam, azaz az önmagát hatalmi szempontból behatároló állam rendszerében az állami akarat letéteményeseiként funkcionáló főszervek egymás között fenntartott kapcsolatrendszerét hivatott megtestesíteni az alkotmány. Bár ezzel kapcsolatban Weis fontosnak tartja kiemelni, hogy Concha államformatanának lényege nem a különböző kategóriák nevesítés szerinti elkülönítése, hanem az aktuális államforma és az alkotmány között fennálló viszonyrendszer, így a kormányzás célját is ennek rendeli alá. Szintén a *Politika* csoportosítási rendje alapján különbözteti meg az államhatalmak rendszerét, mint törvényhozó, végrehajtó és államfői hatalomból álló alapstruktúrákat.

VASAS, TAMÁS

Rezeption des Werkes von Győző Concha von 1918 bis 1945

(Zusammenfassung)

Das relevanteste Werk der Concha-Rezeption zwischen 1918 und 1945 (Rezső Rusznák: Sinn und Inhalt der Regierungsformen) untersucht europäische Staatsformen und Staatsmodelle im Detail im Lichte der Krise des Parlamentarismus, der Funktion von Staatsformen und totalitäre Bestrebungen. Ausgangspunkt der Arbeit ist die politische Philosophie der griechischen Antike, auf die auch Concha in seiner Verfassungstheorie aufbaut. Rusznák bezieht sich in der Arbeit auf und begründet Conchas

Thesen über den Souveränitätsbegriff, die organische Staatstheorie, die Staatspersönlichkeit und die Form des Begriffs der parlamentarischen Regierung. Spätere Laudationen und Geburtstagsgrüße erwähnen Concha als den Meister der ungarischen Verwaltungsanwälte. Viele heben auch die Einzigartigkeit seiner Arbeit hervor, die in seiner Denkweise die unabhängigen und selbständigen Werte ungarischer Faktoren und Eigenschaften bewahrt und bestätigt hat.

VASAS, TAMÁS

Reception of the work of Győző Concha from 1918 to 1945

(Abstract)

The most relevant works of the reception of Concha between 1918 and 1945 (Rezső Rusznák: Meaning and Content of Forms of Government) examines European forms of government and state models in detail in the light of the crisis of parliamentarism, the function of forms of government and totalitarian aspirations. The starting point of the work is the political philosophy of ancient Greece, on which Concha also builds his constitutional theory. In the work, Rusznák refers to and justi-

fies Concha's theses on the concept of sovereignty, the organic theory of the state, the personality of the state and the form of the concept of parliamentary government. Later eulogies and birthday greetings mention Concha as the master of Hungarian administrative lawyers. Many also emphasize the uniqueness of his work, which in his way of thinking preserved and confirmed the independent and autonomous values of Hungarian factors and characteristics.

Jegyzetek

¹ RUSZNÁK Rezső: *A kormányformák értelme és tartalma. (Az alkotmányos felelős, a prezidenciális és a parlamentáris kormányforma. A mai olasz és orosz kormányforma. A parlamentarizmus „általános csődje”)*. Budapest, 1928. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) Nemzeti Könyvkereskedése, 160. p.

² Illés munkásságáról és személyéről érdemes megjegyezni, hogy kora egyik legelismertebb magyar jogtörténésze volt. Vizsgálta és elemezte az Árpád-kor magánjogi fejlődési irányvonalait, az istenítélet jogtörténeti jelenségét, a *Tripartitumot*, az újkori alkotmányel-

méletet. Feldolgozta a magyarországi és kárpátaljai görögkatolikus jogi státusztörténetét, valamint heraldikai kutatásokat is végzett. Illés József életútjáról lásd bővebben SZABÓ Mária: Illés József. *Jogtörténeti Szemle*, 1986. 1. sz. 95–96. p.

³ CONCHA GYŐZŐ: *Politika. I. kötet. Alkotmánytan*. Budapest, 1907. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 673. p.

⁴ Bodin 1576-ban megjelent *Les six livres de la republique* című műve alapján, Concha szerint a szuverenitás mibenléte saját természetében rejlik, ezért meghatározása is ahhoz kötött, nem pedig a rá irányuló

külső viszonyulásokhoz. Ebben igazat ad Bodin állításának, ahogy abban is, hogy a szuverenitás alanyaihoz kötődő kérdések a szuverenitás tartalmi sajátosságaihoz kapcsolódnak, nem pedig annak a fogalmi meghatározásához. Itt érzékelhető leginkább a Rusznák által is említett hiátus Arisztotelész részéről a kormányfogalmak és az államformatípusok distinkciójának tekintetében. Lásd CONCHA 1907. 268. p.

⁵ Így Montesquieu három állam- és részben kormányformát vizsgál, a törvények uralta monarchiát, a nép uralta köztársaságot, valamint a törvények nélküli egyeduralmi rendszert. A részbeni analógia felkelhető e tipológia és Arisztotelész három helyes, valamint három helytelen államformát megkülönböztető tagolása között.

⁶ GÖHLER, Gerhard – ROTH, Klaus: Gazdaság, jog és állami erőhatalom összefüggése. Hegel filozófiai érvelése a jelenlegi viták tükrében. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1988. 1–2 sz. 198. p.

⁷ RUSZNÁK 1928. 17. p.

⁸ Így lényegében Schmitt értelmezése szerint az állam normája maga a politika, ami az állam normatív mivoltát, autoritását és egyben autoritásgényét is meghatározza, megalapozza. Ennek az elméletnek a fényében, ahogy részben arra már korábban is tettünk utalást, élesen elválasztja egymástól az állam és a jog kategóriáit, és egyben alárendeli az államot a jognak, mint a jognak egyfajta immanens elemeként értelmezve azt, ahogy erre Rusznák helyesen rámutat. Schmitt az állam politikai életében egy dialektikus viszonyrendszert feltételez, az emberek által gyakorolt hatalom szülte versengésnek a dialektikáját, ami az ő esetében a politikának egy lehetséges definíciójaként is értelmezhető. Erről Lásd SCHMITT, Carl: Beszélgetés a hatalomról. Ford. KURUCZ Andrea. *Vigilia*, 1991. 2. sz. 120. p.

⁹ RUSZNÁK 1928. 33. p.

¹⁰ SZABADFALVI József: *Egy konzervatív állam- és politikatudós: Ottlik László (1895–1945)*. Debrecen, 2019. Dialog Campus–Debreceni Egyetemi Kiadó, 98–99. p.

¹¹ CONCHA 1907. 9. p.

¹² RUSZNÁK 1928. 62–63. p.

¹³ Ezek közül az egyik legjelentősebb CONCHA Győző: *Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában*. (Székfoglaló értekezés). Budapest, 1988. MTA, 32 p. című írás, továbbá megemlítendő CONCHA Győző: Az angolos irány politikai irodalmunkban a múlt század végén. *Erdélyi Múzeum*, 1880. 2. sz. 33–44. p.

¹⁴ CSERVÁK Csaba: Milyen a magyar kormányzati rendszer? A kormányforma fejlődése és problémái. *Jogelméleti Szemle*, 2001. 4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/cservak8.html>.

¹⁵ RUSZNÁK 1928. 123. p.

¹⁶ SZÜCS Jenő: Concha Győző. *Miskolci Jogászelet, Jog- és Államtudományi Közöny*, 1926. 4. sz. 2–3. p.

¹⁷ Erről lásd példaként EGRESSI Katalin: Concha Győző konzervatív államelmélete. *Jog, Állam, Politika*, 2009. 1. sz. 77–107. p.

¹⁸ DEÁK Albert: Jogi intézmény-e a parlamenti kormány? Megjegyzések Concha Győzőnek a Budapesti Szemle 1905. decemberi számában megjelent cikkére. *Erdélyi Múzeum*, 1906. 1. sz. 8–32. p.

¹⁹ Műveit olvasva láthatjuk, hogy főleg a bölcséleti, politikai filozófiai aspektusok szempontrendszeréből szemlélve, mennyire cizellált, gondosan felépített, a hazai államtudományok tárházát bőséges és minőségi tartalommal gazdagító elmélet Conchának azon, leginkább

a *Politika* című művéből megismerhető államtani látásmódja, mely önálló erkölcsi, etikai, akarati megnyilvánulással rendelkező személyiséggel bíró létezőként értelmezi az államot, amely az emberi eszme megvalósításának összesített céljaként tartja fenn önműn egzisztenciáját, és amely magába foglalja az egyén önmegvalósításra irányuló tevékenységét a maga individuális értelmében, valamint a közösség, a kollektív állami létezés, és az ahhoz fűződő érdek- és értékrendszer szerinti önérvényesítés és önmegvalósítás törekvését. E gondolat alapozza meg Concha organikus állameszméjét is, mely által láthatjuk, hogyan talál szereppel és értékkel, funkcionális és erkölcsi értékkel egyaránt rendelkező pozíciót magának az állam abban a legalább annyira etikai, amennyire Concha szerint politikai instanciában, amelyet személyiségnek nevez.

²⁰ SZÜCS 1926. 3. p.

²¹ Természetesen itt meg kell említenünk azt az életrajzi tényezőt, hogy maga Concha is, mint tudományos szaktekintély, parlamenti felsőházi képviselő volt 1913 és 1918 között, majd 1927-től.

²² Maga Concha írja Gneist munkásságáról 1933-ban a *Jogtudományi Közöny*ben, hogy habár nézetei az önkormányzatiság elveivel kapcsolatban egyetlen hazai politikai irányzat szemléletével sem voltak összeegyeztethetők, mégis, a politikai életben és a tudományokban mindenki az ő elméleteire, gondolkodásmódjára, szemléletére hivatkozik e témakörrel összefüggésben. Lásd CONCHA Győző: Gneist befolyása a magyar jogéletre. *Jogtudományi Közöny*, 1898. 17. sz. 129–130. p.

²³ Lásd bővebben GRÜNVALD Béla: *Közigazgatásunk és a magyar nemzetiség*. Budapest, 1876. Ráth Mór kiadása, 102. p.

²⁴ ÉREKY István: Concha Győző összegyűjtött dolgozatai: Concha Győző: Hatvan év tudományos mozgalmi között. I. kötet. *Budapesti Szemle*, 1929. 617. sz. 153–157. p.

²⁵ KOLOSÁRY Bálint: Concha Győző. *Napkelet*, 1933. 5. sz. 378–379. p.

²⁶ ZSEDÉNYI Béla: Concha Győző. *Miskolci Jogászelet*, 1933. 5. sz. 46–47. p.

²⁷ EGYED István: Concha Győző. *Jogállam*, 1933. 4–6. sz. 137–140. p.

²⁸ RÜBER József (1890-?): Concha Győző 1846–1933. *Társadalomtudomány*, 1933. 1–2 sz. 76–79. p.

²⁹ WEIS István: *Államformák–kormányformák*. Budapest, 1939. Magyar Szemle Társaság, 78. p.

³⁰ Kőztudott, hogy Krisztics hálás Concha-tanítvány volt. A mester tudományos szemlélete, módszerei jól nyomon követhetők munkáiban, számos helyen hivatkozik professzora írásaira. Az 1931-ben megjelent *Politika* című könyvében a címlap után „Concha Győzőnek a tanítvány mély tiszteletével” ajánlja művét Conchának, az „Előszóban” is úgy méltatja mestere *Politikáját* „mint a legkiválóbb modern külföldi államtani művekkel versenyző alkotás [...] tantételei tökéletességének és eszméi nagyságának hatása alatt új politikának megírásához kezdeni is alig mertem.” Csak ebben a könyvben több mint félszáz hivatkozást találunk Concha írásaira. Vö. KRISZTICS SÁNDOR: *Politika. I. kötet. Alapvetés, társadalomtan, államtan, alkotmánytan*. Budapest, 1931. Franklin Társulat, 5. p. A II. fejezet „*Elméleti és gyakorlati politika*” [36–57. p.] mai helyesírással olvasható: *Politikatudományi Szemle*, 2005. 3–4. sz. 226–244. p.

